

Raiskaus vuoden 2023 seksuaalirikoslainsäädännön muutoksen myötä

Ada Mäki & Aleksi Niskanen

3/2023

TIIVISTELMÄ

Tekijät: Ada Mäki & Aleksi Niskanen

Julkaisun nimi: Raiskaus vuoden 2023 seksuaalirikoslainsäädännön muutoksen myötä

Opinnäytetyön muoto: Tutkimuksellinen

Julkisuusaste: Julkinen

Ohjaaja: Pekka Björk

Tutkinto: Poliisi (AMK)

Opinnäytetyömme käsittelee 1.1.2023 voimaan tullutta seksuaalirikoslainsäädännön uudistusta raiskaussäännöksen osalta. Käsittelemme opinnäytetyössämme suurpiirteisesti raiskaussäännöksen kokemia muutoksia siitä lähtien, kun raiskaus, tai aiemmin väkisinmakaaminen, esiteltiin rikoslakiin. Käytämme tutkimusmenetelmänä kirjallisuuskatsausta.

Esittelemme tarkemmin viimeisimmän seksuaalirikoslainsäädännön tuomaa muutosta raiskaussäännökseen, sekä selvitämme muutokseen johtaneita syitä. Pyrimme myös arvioimaan muutoksen aiheuttamia vaikutuksia, käyttäen vertailukohtana Ruotsissa toteutettua vastaavanlaista seksuaalirikoslainsäädännön muutosta, sekä kyseisen muutoksen aiheuttamia vaikutuksia. Vaikutuksia tulemme käsittelemään poliisin näkökulmasta työmäärän suhteen, sekä käytännön tutkinnan toimenpiteiden suhteen.

Uudistuksen myötä raiskaussäännös muuttui suostumusperusteiseksi. Tulemme käsittelemään opinnäytetyössämme myös suostumusta ja vapaaehtoisuutta, sekä sitä, kuinka tämä tulee mahdollisesti näkymään käytännössä.

Opinnäytetyömme tavoite on selvittää raiskausrikoksen taustaa, sekä viimeisimmän seksuaalirikoslainsäädännön uudistuksen tuomia muutoksia raiskaussäännökseen. Muutosten vaikutusten arviointi tulee olemaan Ruotsin asettamasta esimerkistä huolimatta täysin hypoteettista, sillä luotettavaa ja ajantasaista tietoa vaikutuksista Suomessa ei ole vielä opinnäytetyön tekohetkellä saatavilla.

Sivumäärä: 37

Tarkastuskuukausi ja vuosi: 3/2023

Avainsanat: Raiskaus, vapaaehtoisuus, suostumus, lainsäädäntö

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
1.1 Tutkimuskysymykset	6
1.2 Tutkimusmenetelmät	6
1.3 Käsitteet	7
1.3.1 Sukupuolilyhteys	7
1.3.2 Suostumus	7
1.3.3 Seksuaalinen itsemääräämisoikeus	7
2 RAISKAUS	8
2.1 Raiskaukset Suomessa	8
2.1.1 Raiskauksen uhrit	9
2.1.2 Raiskauksesta epäillyt ja tekijät	10
2.2 Raiskaussäätelyn kehitys Suomessa	12
2.3 Uudistunut tunnusmerkistö	13
3 MUUTOS	14
3.1 Tunnusmerkistöjen erot	15
3.1.1 Vapaaehtoisuus	15
3.1.2 Erityinen valta-asema	15
3.1.3 Tilanteen äkillisyys	15
3.1.4 Puolustautuminen	16
3.2 Rangaistukset	16
4 MUUTOKSEN SYY	17
4.1 Kansainväliset ihmisoikeusvelvoitteet	17
4.1.1 Istanbulin sopimus	17
4.1.2 CEDAW-sopimus	18
4.1.3 Euroopan ihmisoikeustuomioistuin	18
4.2 Ihmisoikeusjärjestöt	18
4.3 Suostumus2018	19
4.4 Lakimuutoksen eteneminen	19
4.5 Asiantuntijoiden lausuntoja seksuaalirikoslain säädännön kokonaisuudistuksesta	20

4.5.1 Poliisihallitus	21
4.5.2 Syyttäjälaitos	21
4.5.3 Itä-Uudenmaan kärjäoikeus	21
4.5.4 Korkein oikeus	22
4.5.5 Amnesty International Suomen osasto	22
5 MUUTOKSEN VAIKUTUKSET ESITUTKINTAAN.....	23
5.1 Yleisesti rikosprosessista	23
5.2 Rikosilmoitukset	24
5.3 Raiskausrikosten tutkinta Suomessa.....	24
5.4 Suostumuksen selvittäminen.....	25
5.5 Pakkokeinot	26
6 SUOSTUMUS.....	27
7 RAISKAUSSÄÄNTELY MUISSA MAISSA	28
7.1 Ruotsi	28
7.2 Norja	28
7.3 Islanti	29
7.4 Saksa.....	29
7.5 Pohdintaa säännöksistä	30
8 TULOKSET.....	31
9 JOHTOPÄÄTÖKSET	32
10 POHDINTA	33
LÄHTEET	34

1 JOHDANTO

Uusi seksuaalirikoslaki astui voimaan 1.1.2023. Uudistuksen tavoitteena on vahvistaa seksuaalista itsemääräämisoikeutta ja henkilökohtaisen koskemattomuuden suojaa sekä suojata erityisesti lapsia paremmin. Tavoitteen toteuttamiseksi kaikkia seksuaalirikoksia koskevia säännöksiä on vahvistettu, raiskauksen toteutuminen on määritelty suostumusperusteiseksi ja lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten rangaistuksia on kovennettu.

Raiskaussäännöksen nimike ja sen sisältö on muovautunut yhteiskunnan muutosten mukana. Sukupuolten välisen tasa-arvon ja naisten oikeuksien kehittyessä myös raiskaussääntely on kehittynyt ja teon rangaistavuus ankaroitunut.

Vuoteen 1994 asti avioliiton sisäisiä tekoja ei ole sisällytetty rikoslakiin. Myöskään väkisinmakaaminen (myöhemmin raiskaus) ei ole lain mukaan voinut tapahtua kuin miehen kohdistamana naiseen. Vuoden 1999 lakimuutoksessa rikosnimike muuttui väkisinmakaamisesta raiskaukseksi ja teon katsottiin voivan kohdistua kumpaankin sukupuoleen, kummankin sukupuolen toimesta. Uhrin puolustuskyvyttömän tilan hyväksi käyttäminen on lisätty säännökseen vuonna 2011. Vuoteen 2023 asti raiskauksen tunnusmerkistön täytyminen on edellyttänyt tekijältä väkivallan käyttöä tai sen uhkaa tai tilannetta, jossa uhrin kyky muodostaa tahto on pelon, päihtymyksen tai muun syyn takia heikentynyt. (Ojala 2022, 72–76)

Vuoden 2021 tammi-syyskuun aikana poliisille ilmoitettiin 1335 raiskausta, joka on 22 prosenttia enemmän kuin vuoden 2020 tammi-syyskuun aikana. (stat.fi, luettu 15.1.2023) Raiskausten ilmoituskynnys on viime vuosikymmenen aikana madaltunut, ja poliisin tietoon tulleet raiskaustapaukset ovat kolminkertaistuneet. Uuden rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen on arvioitu nostavan ilmoituskynnystä entisestään.

Opinnäytetyömme aiheeksi valikoitui raiskaussäännöksen kokema muutos, sillä aihe on hyvin ajankohtainen. Seksuaalisesta itsemääräämisoikeudesta ja henkilökohtaisesta koskemattomuudesta on viime vuosien aikana keskusteltu runsaasti.

1.1 Tutkimuskysymykset

Opinnäytetyössämme pyrimme vastaamaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

Mitä on raiskaus?

Kuinka raiskaussäännös muuttui 1.1.2023 voimaan tulleessa seksuaalirikoslainsäädännön muutoksessa?

Mitkä seikat ovat raiskauksen osalta johtaneet seksuaalirikoslainsäädännön muutokseen?

Yllä mainittujen lisäksi pyrimme selvittämään, kuinka seksuaalirikoslainsäädännön muutokset voivat vaikuttaa poliisin työhön Suomessa. Pyrimme hyödyntämään vastauksen muodostamisessa tietoa muissa Euroopan maissa toteutetuista, vastaavanlaisista lainsäädännön uudistuksista, sekä niiden jo tiedossa olevista vaikutuksista.

Kerromme myös raiskausrikoksista Suomessa viime vuosikymmenen aikana sekä käymme läpi raiskaussäännöksen kokemia muutoksia lainsäädännön historian aikana.

1.2 Tutkimusmenetelmät

Opinnäytetyömme tutkimusmenetelmänä käytämme kuvailevaa kirjallisuuskatsausta. Yksi kirjallisuuskatsauksen tavoitteista on valmistaa kokonaiskuva jostain tietystä aiheesta. (Salminen 2011, 3) Tarkoituksenamme on koota tähän opinnäytetyöhön kaikki mielestämme oleellinen tieto tästä aiheesta. Aiomme hyödyntää aineistona internetin avoimista lähteistä ja kirjoista saatavilla olevaa tietoa.

Kuvailevalle kirjallisuuskatsaukselle tai siihen käytettävälle aineistolle ei ole asetettu tarkkoja sääntöjä. Katsauksessa käytetään jo olemassa olevaa aineistoa, jonka avulla tutkittavana olevaa aihetta pystytään kuvaamaan laaja-alaisesti. (Salminen 2011, 6)

Kuvailevan kirjallisuuskatsauksen metodi jaetaan vielä narratiiviseen ja integroivaan katsaukseen. Tässä työssä käytämme narratiivista katsausta, joka on metodisesti kevyin kirjallisuuskatsauksen muoto. Narratiivisella katsauksella saadaan annettua laaja kuva aiheesta, sekä kyetään kuvailemaan aiheen historiaa sekä kehityskulkua. Narratiivisella katsauksella pyritään helppolukuiseseen lopputulokseen yhdistelemällä epäyhtenäistä tietoa yhteen paikkaan. Narratiivisen katsauksen toteuttamistapoja on toimituksellinen, kommentoiva ja yleiskatsaus. Näistä kolmesta käytämme yleiskatsausta, joka on toteuttamistavoista laajin. (Salminen 2011, 7) Tavoitteenamme on tiivistää aikaisempien tutkimusten tuloksia yhteen kokonaisuuteen ja päätyä perusteltuihin johtopäätöksiin.

1.3 Käsitteet

Pidämme opinnäytetyöhömmä perehtymisen kannalta tärkeänä seuraavien käsitteiden ymmärtämistä. Kyseiset käsitteet esiintyvät käsiteltävissä tunnusmerkistöissä ja niihin perustuvassa analyysissä.

1.3.1 Sukupuoliyhteys

Sukupuoliyhteydellä tarkoitetaan sukupuolielimellä tehtyä, tai sukupuolielimeen tai peräaukkoon kohdistuvaa seksuaalista tunkeutumista. Sukupuoliyhteyttä on myös sukupuolielimeen tai peräaukkoon jollain esineellä tai muulla ruumiinosalla, kuin sukupuolielimellä tehty tunkeutuminen. Edellä mainittujen vaginaalisen ja anaalisen sukupuoliyhteyden lisäksi on myös oraalinen sukupuoliyhteys, joka käsittää sukupuolielinten tai peräaukon koskettelun suulla. (RL 39/1889 20:23)

1.3.2 Suostumus

Suostumus on yksiselitteinen ja selkeä tahdonilmaisu, jolla osapuoli kommunikoi vapaaehtoisuutensa sukupuoliyhteyteen osallistumiselle. Suostumuksen voi antaa sanallisella tai sanattomalla viestinnällä. Suostumuksen tulee perustua vapaaehtoisuuteen. Sukupuoliyhdyntään osallistumista voidaan pitää vapaaehtoisena, kun osapuolella on ollut riittävä kyky ja vapaus tehdä sukupuoliyhdyntään ryhtymistä koskeva päätös. (HE 13/2022)

1.3.3 Seksuaalinen itsemääräämisoikeus

Seksuaalinen itsemääräämisoikeus tarkoittaa oikeutta olla joutumatta seksuaalisen teon kohteeksi ilman suostumusta. Seksuaalinen itsemääräämisoikeus sisältää myös yksilön vapauden toteuttaa seksuaalisuuttaan vapaasti. Itsemääräämisoikeus perustuu Perustuslain 731/1999 7 §:n mukaiseen henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen. (HE 13/2022)

Perustuslaki 731/1999 2:7:

”Jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen –.”

Seksuaalinen itsemääräämisoikeus on osa seksuaalioikeuksia, jotka esimerkiksi väestöliitto määrittelee seuraavasti:

”Seksuaalioikeuksilla tarkoitetaan yksilöiden oikeuksia päättää tietoisesti ja vastuullisesti omaan seksuaalisuuteensa liittyvistä asioista –.” (Väestöliitto, Seksuaalioikeudet)

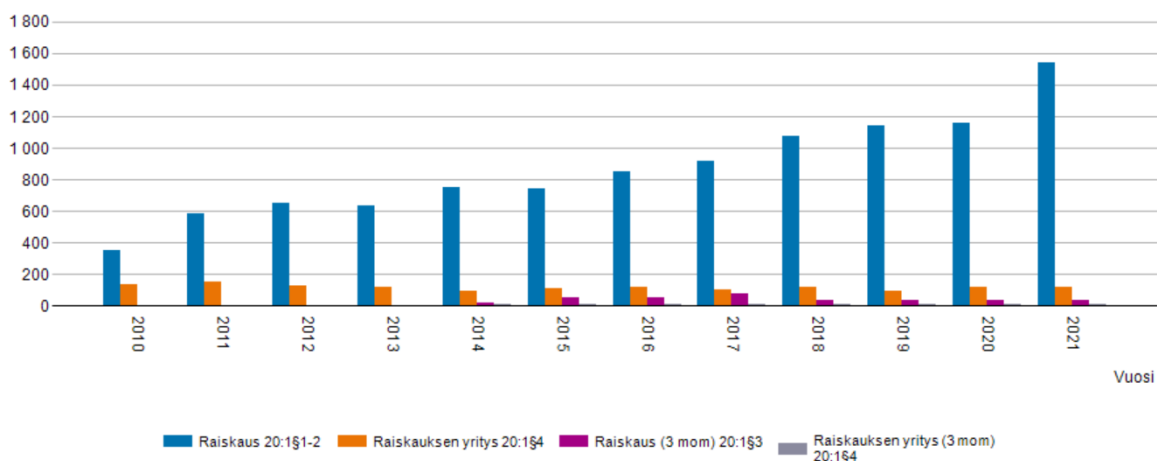
2 RAISKAUS

2.1 Raiskaukset Suomessa

Raiskaustapausten määrä on tilastokeskuksen rikos- ja pakkokeinotilastojen mukaan kolminkertais-
tunut viimeisen vuosikymmenen aikana. Vuoden 2021 tammi-syyskuun aikana poliisille ilmoitettiin
1335 raiskausta, mikä on 22 % enemmän, kuin vuoden 2020 tammi-syyskuun aikana.

Raiskausilmoitusten määrän nousua selittää osaltaan lainsäädännölliset muutokset sekä ilmoituskyn-
nyksen madaltuminen. Ilmoitusten määrän noususta huolimatta edelleen osa tapauksista jää ilmoit-
tamatta viranomaiselle, joka kannattaa muistaa tilastoja tarkastellessa.

Raiskausrikosten selvitysprosentti on muiden rikoslajien tapaan laskenut viimeisen kymmenen vuo-
den aikana. Vuosina 2018–2021 selvitysaste on ollut vaihdellut 25,1 % ja 28,4 % välillä, kun taas
vuosina 2011–2015 selvitysaste oli noin 40 %. (Katsauksia 52/2022, Rikollisuustilanne 2021, 68)



Kuvio 1: Tilastokeskus, rikos- ja pakkokeinotilastot. Viranomaisten tietoon tulleet rikokset raiskaukset ja raiskauksen yritykset vuosina 2010–2021.

Oikeuspoliittisen laitoksen raiskauksia koskevan selvityksen mukaan oikeudessa käsiteltävissä rais-
kaustapauksissa tyypillistä on se, että osapuolet ovat jollakin tapaa tunteneet toisensa entuudestaan,
joko parisuhteen tai lyhyen tuttavuuden muodossa. (Ojala 2022, 79)

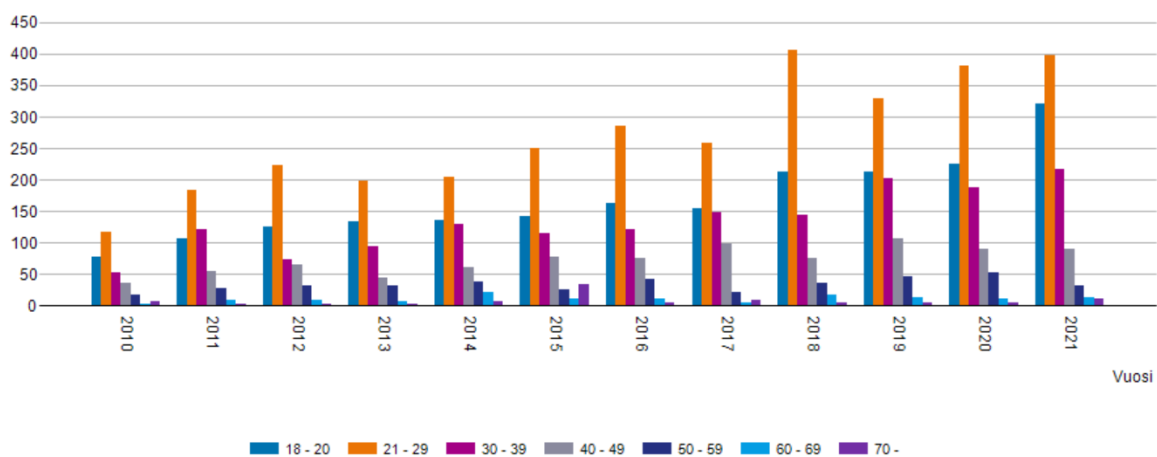
Yleisimmät oikeudessa käsiteltävät raiskaustapaukset ovat tapahtuneet ravintolaillan jälkeen uhrin
päihtymystilaa hyväksikäyttäen tai tekijän pyrkiessä fyysisiä keinoja käyttäen sukupuoliyhteyteen uh-
rin kanssa muun yhdessä vietetyn ajan yhteydessä. Ulkona tuntemattoman henkilön toimesta tapah-
tuneet raiskaukset ovat hyvin harvinaisia. (Ojala 2022, 79–80)

Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin vuoden 2021 rikollisuustilannekatsauksen mukaan suurin osa viranomaisen tietoon tulevista raiskauksista tapahtuu yksityisissä tiloissa. Vuonna 2021 raiskauksista 78 % kirjattiin tapahtuneen yksityisessä asunnossa ja 12 % muussa yksityisessä tilassa. (Katsauksia 52/2022, 66)

2.1.1 Raiskauksen uhrit

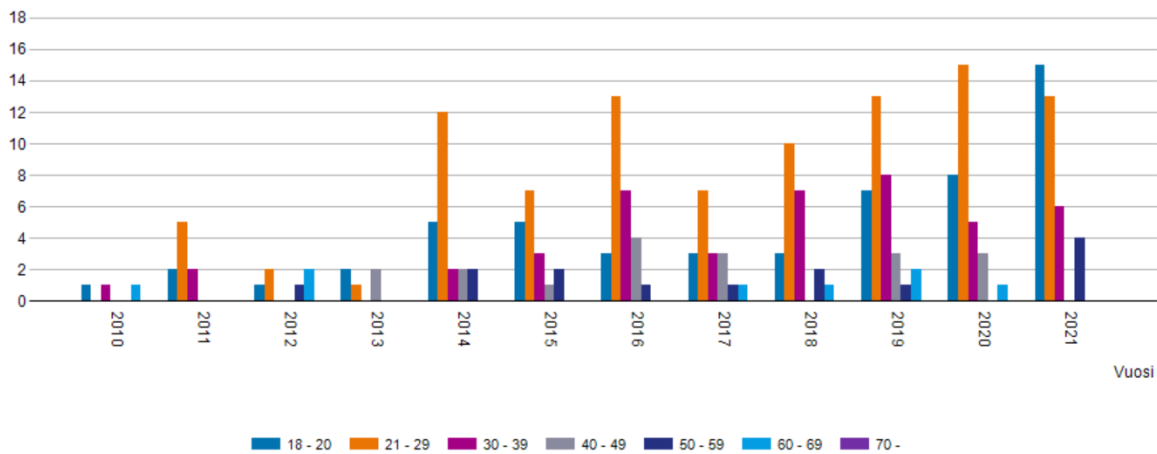
Tilastokeskuksen rikos- ja pakkokeinotilaston mukaan vuonna 2021 raiskausrikosten uhreista 97 % oli naisia ja 3 % miehiä.

Vuoden 2021 Kansallisessa rikosuhritutkimuksessa 12,3 % tutkimukseen osallistuneista 15–24-vuotiaista naisista kertoi kokeneensa pakottamista sukupuoliyhteyteen tai muuhun seksuaaliseen kanssakäymiseen edeltävän vuoden aikana. Vastaavia kokemuksia muita ikäluokkia edustavilla naisilla oli 25–34-vuotiaista 2,4 %:lla, 35–54-vuotiaista 1,2 %:lla ja tästä vanhemmista 1,4 %:lla.



Kuvio 2: Tilastokeskus, rikos- ja pakkokeinotilastot. Viranomaisten tietoon tulleiden raiskausrikosten naisuhrit ikäluokittain vuosina 2010–2021.

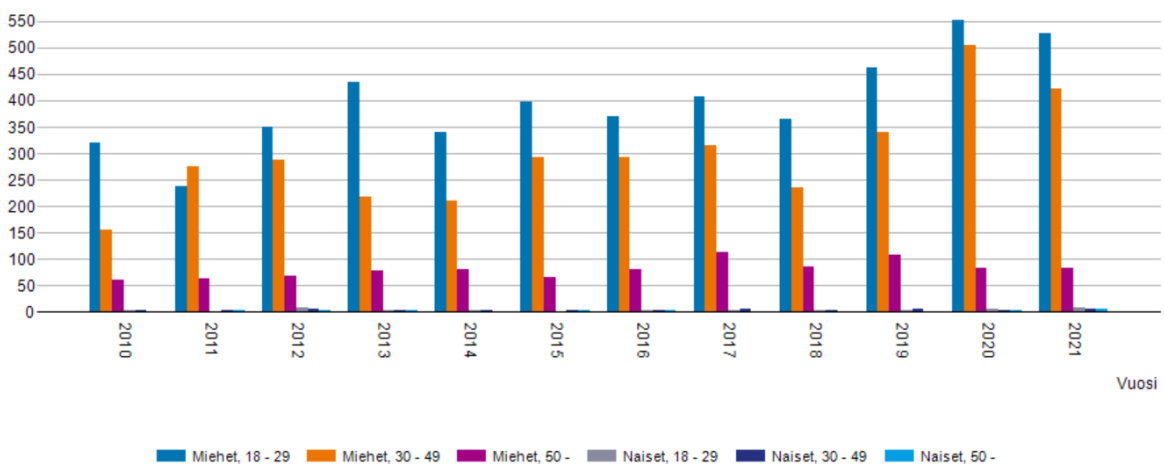
Miesten osuudet olivat huomattavasti matalammat. 15–24-vuotiaista tutkimukseen osallistuneista miehistä pakottamista sukupuoliyhteyteen tai muuhun seksuaaliseen kanssakäymiseen edeltävän vuoden aikana koki 3 %, 25–34-vuotiaista miehistä 1,2 % ja siitä vanhemmista miehistä vastaavaa koki alle 1 %.



Kuvio 3: Tilastokeskus, rikos- ja pakkokeinotilastot. Viranomaisten tietoon tulleiden raiskausrikosten miesuhrit ikäluokittain vuosina 2010–2021.

2.1.2 Raiskauksesta epäillyt ja tekijät

Raiskauksiin ja yleisesti seksuaalirikoksiin syyllistyviä ei pysty yksiselitteisesti kategorisoimaan, sillä tekijöitä on useista erilaisista taustoista. Tietyillä väestöryhmillä on kuitenkin suurempi riski syyllistyä seksuaalirikoksiin kuin toisilla. Tilastokeskuksen rikos- ja pakkokeinotilastoista on nähtävillä, että tyyppisimmin raiskaukseen syyllistyvät nuoret miehet. Raiskauksista epäiltyjen sosioekonominen asema on usein matalampi verrattuna keskimääräiseen väestöön. (Katsauksia 52/2022, Rikollisuustilanne 2021, 67)



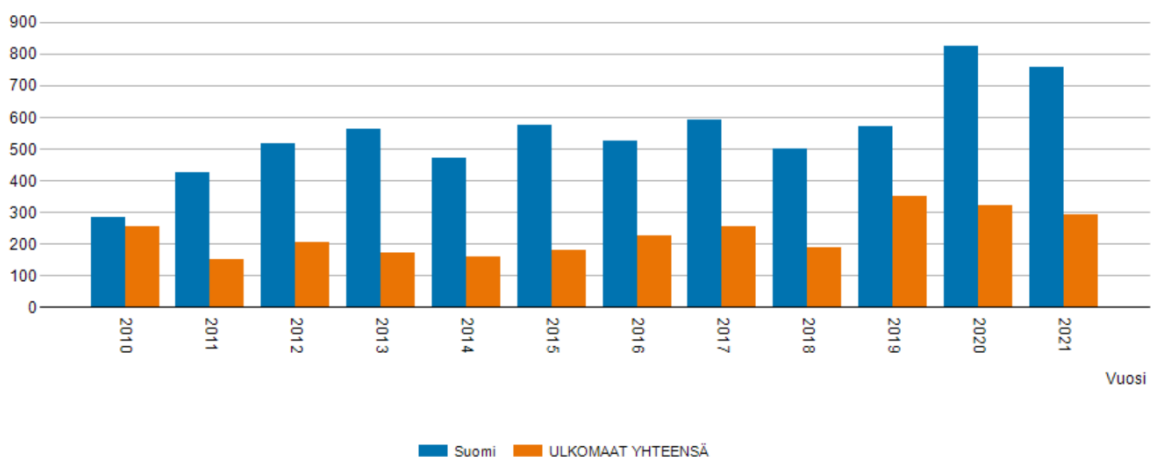
Kuvio 4: Tilastokeskus, rikos- ja pakkokeinotilastot. Viranomaisten tietoon tulleet raiskausrikoksista epäillyt tekijät ikäluokittain vuosina 2010–2021.

Valtioneuvoston selvityksessä *Seksuaalirikosten tekijät, tekoilanteet ja ennaltaehkäisemisen mahdollisuudet 2021* on tehty tutkimusta sosiaalisen huono-osaisuuden vaikutuksesta seksuaalirikoksiin syyllistymiseen. Tutkimuksen mukaan seksuaalirikosten tekijöistä 43 % oli tuomiota edeltävän vuoden lopulla työ- ja kouluelämän ulkopuolella, 37 % sai toimeentulotukea ja 47 % oli velkoja ulosotossa. (Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:56, 41)

Tutkimuksessa selvisi kuitenkin myös se, että seksuaalirikosten tekijöistä 9,5 %:lla peruskoulun päätötodistus oli ollut kiitettävä, 58,8 %:lla hyvä ja 32 %:lla heikko. Tämä kertoo siitä, että seksuaalirikoksia löytyy myös hyväosaisista. (Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:56, 42)

Valtioneuvoston selvityksen *Seksuaalirikosten tekijät, tekoilanteet ja ennaltaehkäisemisen mahdollisuudet 2021* mukaan ulkomaalaistaustaiset ovat yliedustettuja seksuaalirikoksissa. Vuodesta 2018 alkaen vuoteen 2019 ulkomailla syntyneiden osuus raiskauksiin epäillyistä on noussut 16 % ja vuoteen 2020 mennessä 38 prosenttia. Suomessa syntyneiden toisen polven maahanmuuttajien osuus seksuaalirikoksista epäiltyinä on hyvin vähäistä. Tätä eroa selittävät ainakin määrälliset ja ikärakenteelliset erot. (Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:56, 32)

Vuonna 2021 viranomaisen selvittämistä raiskaustapauksista ulkomaalaisten epäiltyjen osuus oli 26 %. Ulkomaan kansalaisia oli epäiltyinä 7,1 henkilöä 10 000 asukasta kohti, kun taas Suomen kansalaisia oli epäiltyinä 1,8 henkilöä 10 000 asukasta kohti. Tilastokeskuksen vuosien 2017–2018 selvityksessä ulkomaan kansalaisen riski joutua raiskausrikoksesta epäillyksi oli noin kuusinkertainen Suomen kansalaiseen nähden. Irakin kansalaisilla osuus oli 16-kertainen, Somalian kansalaisilla kuusinkertainen ja Viron kansalaisilla kolminkertainen. (Katsauksia 52/2022, Rikollisuustilanne 2021, 68)



Kuvio 4: Tilastokeskus, rikos- ja pakkokeinotilastot. Viranomaisten tietoon tulleet raiskausrikoksista epäillyt tekijät kansalaisuuden mukaan vuosina 2010–2021.

2.2 Raikaussäätelyn kehitys Suomessa

Raikaussäätelyn kehitykseen on vaikuttanut länsimaissa tapahtunut naisten ja miesten välisen tasa-arvon kehittyminen.

Ensimmäinen isompi seksuaalirikoslainsäädännön uudistus tapahtui vuonna 1970. Uudistuksella tavoiteltiin erilaisista moraalikäsitteistä riippumatonta säätelyä. Uudistus ei kuitenkaan vaikuttanut merkittävästi raikauksiin, vaan raiskaus nähtiin edelleen vain naiseen kohdistuvana rikoksena, eikä avioliiton sisäisiä raikauksia sisällytetty lakiin. (Ojala 2022, 72)

Avioliiton sisällä tapahtuvat raikaukset on sisällytetty rikoslakiin vuonna 1994. Pykälän muutosta on käsitelty hallituksen esityksessä (HE 365/1992 vp), jossa on todettu, ettei avioliitto voi vähentää tai poistaa puolisoitten seksuaalista itsemääräämisoikeutta. Vuoden 1994 muutoksen mukaan raiskaus on voinut edelleen kohdistua vain naiseen. (Ojala 2022, 72–73)

Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus tuli voimaan 1999, jolloin uudistuksen lähtökohtana oli jokaisen seksuaalinen itsemääräämisoikeus. Hallituksen esityksessä (HE 6/1997 vp) on todettu, että jokaisella on oltava oikeus päättää seksuaalisesta käyttäytymisestään niin kauan, kun se ei loukkaa toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta. (Ojala 2022, 73)

Kokonaisuudistuksen myötä nimike muuttui aikaisemmasta väkisinmakaamisesta raikaukseen. Teon katsottiin voivan kohdistua kumpaankin sukupuoleen, samoin tekijän katsottiin voivan olla kumpaa vain sukupuolta. Tekotapana säilyi väkivallalla tai sen uhalla pakottaminen sukupuolilyhteyteen. Lisäksi raikauksen tekotapaan sisällytettiin tiedottomaan tilaan, pelkotilaan tai muuhun puolustuskyvyttömyyteen saattaminen. (Ojala 2022, 73–74)

Seksuaalista itsemääräämisoikeutta pyrittiin parantamaan 2011 voimaan tulleella lailla. Raikaukseksi määriteltiin myös ne tapaukset, joissa tekijä käytti hyväkseen uhrin puolustuskyvyttömyyttä, jota tekijä ei ollut itse aiheuttanut. (Ojala 2022, 74)

Vuonna 2014 voimaan tulleella lailla kumottiin pakottaminen sukupuolilyhteyteen ja säädettiin vähemmän vakava raiskaus sekä törkeä raiskaus, joka koski alle kahdeksantoista vuotiaisiin kohdistuneita tekoja. (Ojala 2022, 76)

Tämän uudistuksen jälkeen on käyty paljon keskustelua siitä, mikä lasketaan väkivallaksi ja olisiko raikauksen tunnusmerkistöä syytä muuttaa suostumusperusteiseksi. Oikeuskäytännön perusteella tyypillisimmät raikaukset tapahtuvat joko fyysisellä pakottamisella, kun uhri ei ole ollut suostuvainen

sukupuoliyhteyteen, tai sellaisissa tilanteissa, joissa uhrin kyky muodostaa tahto on heikentynyt. (Ojala 2022, 80)

2.3 Uudistunut tunnusmerkistö

Raiskaus on 1.1.2023 uudistuneen Rikoslain 39/1889 20 luvun 1 §:n mukainen menettely, jossa ollaan sukupuoliyhteydessä sellaisen henkilön kanssa, joka ei osallistu sukupuoliyhteyteen vapaaehtoisesti.

Rikoslain 39/1889 20:1 mukainen tunnusmerkistö on seuraava:

”Joka on sukupuoliyhteydessä sellaisen henkilön kanssa, joka ei osallistu siihen vapaaehtoisesti, on tuomittava raiskauksesta vankeuteen vähintään yhdeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi.

Henkilön osallistumista sukupuoliyhteyteen ei ole pidettävä vapaaehtoisena, jos:

- 1) hän ei ole sanallisesti, käytöksellään tai muulla tavalla ilmaissut osallistuvansa siihen vapaaehtoisesti;*
- 2) hänet on pakotettu sukupuoliyhteyteen käyttämällä henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa tai uhkauksella; tai*
- 3) hän ei ole voinut muodostaa tai ilmaista tahtoaan tiedottomuutensa, sairautensa, vammaisuutensa, pelkotilansa, voimakkaan päihtymistilansa, heikentyneen tajunnantilansa, tilanteen äkillisyyden, erityisen valta-aseman vakavan väärinkäytön tai muun näihin rinnastettavan syyn vuoksi.*

Yritys on rangaistava.”

Selkeyden vuoksi emme esittele vanhentunutta raiskauksen tunnusmerkistöä tässä luvussa. Vanhentunut tunnusmerkistö on luettavissa alaluvussa **3.2 Rangaistukset**.

3 MUUTOS

Vuoden 2023 alusta voimaan tullut raiskaussäännös keskittyy sukupuoliyhteyteen osallistumisen vapaaehtoisuuteen. Uudistetun raiskaussäännöksen mukaan raiskauksena tuomittava teko on sellainen, jossa uhri on osallisena sukupuoliyhteydessä ilman suostumustaan.

Uudistusta edeltäneen raiskaussäännöksen mukaan raiskaukseen syyllistyi tekijä, joka pakotti uhrin sukupuoliyhteyteen väkivallalla tai sen uhkalla, taikka käyttämällä hyväkseen uhrin kykenemättömyyttä puolustaa itseään, tai muodostaa tai ilmaista tahtoaan.

Vapaaehtoisuuden puutteeseen perustuvan uudistuneen raiskaussäännöksen toinen momentti sisältää kolme kohtaa, joiden perusteella vapaaehtoisuuden puutetta arvioidaan. Ensimmäisen kohdan mukaan sukupuoliyhteyteen osallistumista ei pidetä vapaaehtoisena, mikäli uhri ei ole ilmaissut tahtoaan sukupuoliyhteyteen osallistumiseen joko sanallisesti, käytöksellään, tai millään muulla tavalla. Toisen kohdan mukaan uhrin osallistuminen sukupuoliyhteyteen ei voi olla vapaaehtoista, mikäli uhri pakotetaan sukupuoliyhteyteen käyttämällä väkivaltaa, tai sen uhkaa. Kolmannen kohdan mukaan uhrin osallistuminen sukupuoliyhteyteen ei voi olla vapaaehtoista, mikäli uhri ei ole voinut muodostaa tai ilmaista tahtoaan tiedottomuutensa, sairautensa, vammaisuutensa, pelkotilansa, voimakkaan päihetymistilansa, heikentyneen tajunnantilansa, tilanteen äkillisyyden, erityisen valta-aseman vakavan väärinkäytön tai muun näihin rinnastettavan syyn vuoksi.

Olemme tiivistäneet merkittävimmät raiskaussäännösten tunnusmerkistöjen väliset erot vapaaehtoisuuteen, erityiseen valta-asemaan, tilanteen äkillisyyteen sekä uhrin puolustautumisen tarpeeseen. Tunnusmerkistöjen erojen lisäksi säännökset eroavat toisistaan myös rangaistusten osalta. Käsittelemme seuraavaksi näistä seikoista jokaista omissa alaluvuissaan.

3.1 Tunnusmerkistöjen erot

Raiskauksen osalta oleellisin uudistuneen seksuaalirikoslainsäädännön tuoma muutos on sukupuoliyhteyteen osallistuvalla vaadittava vapaaehtoisuus. Uudistuneen seksuaalirikoslainsäädännön mukaan raiskauksesta tuomitaan tekijä, joka on sukupuoliyhteydessä uhrin kanssa, joka ei osallistu sukupuoliyhteyteen vapaaehtoisesti.

Seuraavissa alaluvuissa esittelemme tunnusmerkistöjen merkittävimpiä eroja yksityiskohtaisesti.

3.1.1 Vapaaehtoisuus

Vapaaehtoisuus tulee uudistuneen tunnusmerkistön mukaan ilmaista sanallisesti, käytöksellä tai muulla tavalla. Uudistunut tunnusmerkistö sisältää edelleen väkivallan käyttämisen tai sillä uhkaamisen, mutta kyseisissäkin tapauksissa tullaan arvioimaan uhrin vapaaehtoisuutta, tai pikemminkin vapaaehtoisuuden puutetta väkivallan tai sen uhkan pakottamana. Uudistuneen raiskaussäännöksen RL 1889/39 20:1.1 mukaan *”Henkilön osallistumista sukupuoliyhteyteen ei ole pidettävä vapaaehtoisena, jos – – hänet on pakotettu sukupuoliyhteyteen käyttämällä henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa tai uhkauksella – –”*.

3.1.2 Erityinen valta-asema

Uudistuneen raiskaussäännöksen tunnusmerkistön mukaan raiskaukseen syyllistyy nyt myös tekijä, joka käyttää teossa hyväkseen erityistä valta-asemaansa. Myös tekijän käyttäessä hyväkseen erityistä valta-asemaansa arvioidaan uhrin vapaaehtoisuutta tai sen puutetta. RL 1889/39 20:1.2 mukaan *”Henkilön osallistumista sukupuoliyhteyteen ei ole pidettävä vapaaehtoisena, jos – – hän ei ole voinut muodostaa tai ilmaista tahtoaan – – erityisen valta-aseman vakavan väärinkäytön – – vuoksi.”* Kyseinen tunnusmerkistö voi toteutua esimerkiksi tekijän ollessa työnantaja ja uhrin ollessa tekijän alainen, tai muissa vastaavissa asetelmissä.

3.1.3 Tilanteen äkillisyys

Uudistuneessa raiskaussäännöksessä tilanteen äkillisyys on tiedottomuuteen tai vastaavaan heikentyneeseen tajunnantilaan rinnastettu seikka, minkä perusteella uhrin ei oleteta kykenevän ilmaisemaan tahtoaan sukupuoliyhteyteen osallistumiselle.

Vanhentunut raiskaussäännös ei ole sisältänyt vastaavaa, tilanteen yllättävään luonteeseen liittyvää tunnusmerkistötekijää.

3.1.4 Puolustautuminen

Uudistusta edeltänyt raiskaussäännös sisälsi momentin, jonka mukaan tekijä syyllistyi raiskaukseen hyväksikäyttäessään uhrin kykenemättömyyttä puolustautua tekoa vastaan. Uhrin kykenemättömyys puolustautua saattoi johtua tiedottomuudesta, sairaudesta, vammaisuudesta, pelkotilasta tai muusta avuttomasta tilasta.

Puolustautumisen sisällyttämistä uudistuneeseen raiskaussäännökseen ei nähty enää tarpeellisena, sillä uudistuneen säännöksen mukaan pelkkä vapaaehtoisuuden puuttuminen riittäisi täyttämään raiskausrikoksen tunnusmerkistön. (HE 13/2022)

3.2 Rangaistukset

Uudistuneessa raiskausta koskevassa lainsäädännössä raiskauksesta tuomitulle määrättävä rangaistus on vähintään vuosi ja enintään kuusi vuotta vankeutta. Uudistuksen myötä voimaan tullut säännös ei sisällä rangaistusta lieventäviä momenteja.

Myös muutosta edeltäneessä raiskaussäännöksessä raiskauksesta tuomitulle määrättävä rangaistus on ollut vähintään vuosi ja enintään kuusi vuotta vankeutta. Vanhentunut säännös on kuitenkin sisältänyt lieventävän momentin, jonka mukaan

”Jos raiskaus huomioon ottaen uhkauksen vähäisyys taikka muut rikokseen liittyvät seikat on kokonaisuutena arvostellen vähemmän vakava kuin 1 ja 2 momentissa tarkoitetut teot, rikosentekijä on tuomittava vankeuteen vähintään neljäksi kuukaudeksi ja enintään neljäksi vuodeksi.”

Yllä mainitut 1 ja 2 momentti ovat olleet seuraavat

”Joka pakottaa toisen sukupuoliyhteyteen käyttämällä henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa tai uhkaimalla käyttää sellaista väkivaltaa, on tuomittava raiskauksesta vankeuteen vähintään yhdeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi.

Raiskauksesta tuomitaan myös se, joka käyttämällä hyväkseen sitä, että toinen tiedottomuuden, sairauden, vammaisuuden, pelkotilan tai muun avuttoman tilan takia on kykenemätön puolustamaan itseään tai muodostamaan tai ilmaisemaan tahtoaan, on sukupuoliyhteydessä hänen kanssaan.”

Rangaistusten lievyyttä ja rangaistusasteikkojen lievemmän pään yleisempää käyttämistä ja näiden suhdetta rikosvastuun toteutumiseen ja uhrin oikeuksiin on kritisoitu sekä asiantuntijoiden, että kansalaisten toimesta. (A/HRC/WG.6/27/FIN/1, 10)

4 MUUTOKSEN SYY

Tarve muuttaa Suomen seksuaalirikoslainsäädäntöä on ollut ilmeinen useille kansainvälisille, sekä kansallisille toimijoille. Suomea on kehoitettu lakimuutoksiin seksuaalirikoslain suhteen jo usean vuoden ajan. Seksuaalirikoslainsäädännön muuttamista koskevissa kehotuksissa viitataan useaan otteeseen ihmis- ja seksuaalioikeuksien, kuten seksuaalisen itsemääräämisoikeuden toteutumiseen. Yleinen käsitys useissa kehotuksissa on ollut, että Suomen seksuaalirikoslainsäädännön uudistusta edeltänyt lainsäädäntö ei riittävässä määrin varmistanut seksuaalisen itsemääräämisoikeuden toteutumista. Kynnyskysymys, etenkin raiskauslainsäädännön kohdalla, on ollut vapaaehtoisen osallistumisen edellytyksen puuttuminen lainsäädännöstä.

Kansallisella tasolla kenties merkittävin muutosta vaatinut liike oli **Suostumus2018** -kansalaisaloite, jota tukivat useat eri järjestöt, sekä puolueet. **Suostumus2018** -kansalaisaloite pyrki muuttamaan raiskauksen määritelmän suostumusperusteiseksi ja keräsi puolesta vuodessa yli 55 000 allekirjoitusta.

4.1 Kansainväliset ihmisoikeusvelvoitteet

Suomen lainsäädäntöä ohjailee kansainväliset sopimukset. Käsittelemme seuraavaksi Istanbulin sopimuksen, **CEDAW**-sopimuksen sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen antaman lausunnon.

4.1.1 Istanbulin sopimus

Euroopan neuvostossa on vuonna 2011 tehty yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta, joka tunnetaan nimellä Istanbulin sopimus. Sopimus on astunut voimaan Suomessa vuonna 2015. (Valtiosopimukset, 52/2015)

Istanbulin sopimuksen 36 artiklan 1. kohdan mukaan sopimukseen kuuluvien osapuolien on toteutettava lainsäädäntö- ja muut toimet niin, että seksuaalinen tunkeutuminen toisen henkilön emättimeen, peräsuoleen tai suuhun jonkin ruumiinosan tai esineen avulla ilman tämän henkilön suostumusta on säädetty rangaistavaksi. Rangaistavaa on oltava myös ilman suostumusta tapahtuva muu seksuaalinen teko sekä toisen henkilön saattaminen seksuaaliseen tekoon kolmannen henkilön kanssa. Artiklan 2. kohdan mukaan suostumus on annettava vapaasta tahdosta, ja suostumuksen olemassaolo on arvioitava tapauskohtaisesti olosuhteet huomioon ottaen. Artiklan 3. kohdan mukaan osapuolten on tehtävä tarvittavat lainsäädäntö- tai muut toimet varmistaakseen, että 1. kohdan määräykset sovelletaan myös niihin tekoihin, jotka kohdistuvat entisiin tai nykyisiin kansallisessa laissa tunnustettuihin puolisoihin tai kumppaneihin.

4.1.2 CEDAW-sopimus

CEDAW-sopimus, eli kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus, on astunut voimaan Suomessa vuonna 1986. Sopimus ei suoranaisesti sisällä määräyksiä raiskausrikoksiin liittyen, vaan sopimuksella pyritään vahvistamaan miesten ja naisten välistä tasa-arvoa sekä vahvistamaan naisten oikeutta päättää yksilöä koskevista asioista itsenäisesti. Sopimuksen toisessa artiklassa sopimusvaltiot velvoitetaan muun muassa sisällyttämään perustuslakiin tai muuhun asianmukaiseen lainsäädäntöön miesten ja naisten välisen tasa-arvon periaatteen ja varmistamaan periaatteen toteutumisen käytännössä. (Valtiosopimukset 68/1986)

4.1.3 Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on antanut vuonna 2003 tuomion (M.C. v. Bulgaria) liittyen raiskaussääntelyyn. Tapaus koski 14-vuotiaaseen lapseen kohdistunutta rikosta, joka sisälsi sukupuoliyhteyden. Tapauksen tutkinta oli päätetty sen vuoksi, ettei tapauksessa ollut näyttöä fyysisestä väkivallasta tai silminnäkijöitä. Ratkaisussaan tuomioistuin linjasi selkeästi, että kaikki sellaiset teot, jotka tapahtuvat ilman uhrin suostumusta, on kriminalisoitava. Kriminalisoinnin tulisi koskea myös niitä tilanteita, joissa uhri ei ole vastustellut fyysisesti. Tuomioistuin totesi, että valtioilla on laaja harkintavaltta valita keinot, joilla varmistetaan riittävä suoja. (Oikeusministeriö 2020:9, 60)

4.2 Ihmisoikeusjärjestöt

Vuonna 2014 naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen täytäntöönpanoa valvova **CEDAW**-komitea (Committee on the Elimination of Discrimination against Women) kehotti Suomea muuttamaan raiskaussääntelyn suostumusperusteiseksi. Raportissaan *Concluding observations on the seventh periodic report of Finland, 2014*, **CEDAW**-komitea kehotti Suomea myös laajentamaan silloista raiskausta koskevaa lainsäädäntöään siten, että tekijän valta-aseman väärinkäyttö osana uhrin vapaaehtoisuuden puutetta sukupuoliyhteydessä tulisi rangaistavaksi. **CEDAW**-komitea otti raportissaan kantaa myös raiskauksesta tuomittaviin rangaistuksiin ja kehotti, että vähimmäisrangaistus korotettaisiin sakkorangaistuksesta vankeusrangaistukseksi. (CEDAW/C/FIN/CO/7, 6)

Vuosina 2017 ja 2021 YK:n ihmisoikeuskomitea on antanut Suomelle vastaavanlaisen kehotuksen. (A/HRC/WG.6/27/L.6 14, 19–20) (CCPR/C/FIN/CO/7, 5)

Vuonna 2019 naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan asiantuntijaryhmä **GREVIO** (Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence) on raportissaan *GREVIO Baseline Evaluation Report, Finland* voimakkaasti kehottanut Suomea uudistamaan viipymättä kaikki seksuaalirikoksia koskevat säännökset ja muuttamaan lain suostumusperusteiseksi. (GREVIO/Inf(2019)9, 43–44) (HE13/2022)

Amnesty Internationalin Suomen osasto on julkaissut vuonna 2019 tutkimuksen *Oikeuksien arpapeli: Naisiin kohdistuvat raiskausrikokset ja uhrin oikeuksien toteutuminen Suomessa*. Tutkimuksessa todetaan, että raiskauksia koskeva lainsäädäntö ei ole ajan tasalla ja raiskauksen uhrien saama kohtelu vaihtelee. Tutkimuksessa vaaditaan suostumuksen lisäämistä raiskaussäännöksen keskeiseksi tunnusmerkistökiteijäksi. (Oikeuksien arpapeli, 2019)

4.3 Suostumus2018

Vuonna 2019 eduskunnalle esitettiin kansalaisaloite KAA 2/2019, jolle annettiin brändinomainen nimi **Suostumus2018**. **Suostumus2018** -kansalaisaloite oli yksityishenkilöiden, kansalais- ja nuorisojärjestöjen sekä puolueiden muodostaman ryhmän käynnistämä kansalaiskampanja, joka vaati muuttamaan raiskauksen määritelmän suostumusperusteiseksi ja näin lisäämään seksuaalista itsemääräämisoikeutta. (suostumus2018)

Kansalaisaloitteessa mainittiin muun muassa sen hetken lain ongelmallisuus raiskauksen tunnusmerkistön täyttymiseen vaadittavan väkivallan käytön tai sen uhkan suhteen. Aloitteessa kerrottiin Tukholman Karoliinisen instituutin tutkimuksesta, jonka mukaan 70 prosenttia raiskauksen uhreista lamaantuu, eikä näin ollen pysty vastustamaan tekijää. Oikeudessa on useimmiten arvioitu teon täyttymistä uhrin vastustamisen perusteella. Aloitteessa vaadittiin, että oikeudessa ei keskityttäisi enää siihen, kuinka paljon uhri on vastustellut tekoa, vaan pikemminkin tekijän toimintaan. Lakimuutoksella pyrittiin vaikuttamaan myös yleiseen asenneilmapiiriin seksuaalista itsemääräämisoikeutta kohtaan. (suostumus2018) (Möller ym. 2017)

Kansalaisaloite eteni syksyllä 2019 lakivaliokunnan käsittelyyn ja sitä käsiteltiin hallituksen esityksen HE 13/2022 käsittelyn yhteydessä.

4.4 Lakimuutoksen eteneminen

11.4.2019 oikeusministeriö asetti työryhmän valmistelemaan seksuaalirikoslain kokonaisuudistusta. Työryhmään kuului edustajat oikeusministeriöstä, Helsingin ja Lapin yliopistoista, Helsingin käräjäoikeudesta, valtakunnansyyttäjänvirastosta, Suomen asianajajaliitosta, sisäministeriöstä, oikeuspsykologian dosentti sekä Amnesty International Suomen osasto ry:n edustaja. Valmistelun aikana työryhmä kuuli asiantuntijoita muun muassa korkeimmasta oikeudesta, Helsingin poliisilaitokselta, Väestöliitolta, Kehitysvammaliitolta, Terveiden ja hyvinvoinnin laitokselta ja Tyttöjen talolta. (HE 13/2022)

7.7.2020 julkaistiin työryhmän mietinnöt *”Oikeusministeriö, mietintöjä ja lausuntoja 2020:9, Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus.”* Työryhmä nosti esiin ongelmakohtiksi muun muassa uhrin lamaantumisen, yllättävät tilanteet, raiskaukset parisuhteessa tai osana lähisuhdeväkivaltaa ja uhrin riippuvaisen aseman tai muun avuttoman tilan. Äkillisiä tilanteita on saatettu katsoa seksuaalisena

ahdisteluna ja asemaa hyväksi käyttäen tehtyjä tekoja seksuaalisena hyväksikäyttönä. Työryhmä näki aiheelliseksi siirtää edellä mainitut tilanteet raiskaussäännökseen. (Oikeusministeriö 2020:9, 13–14)

Työryhmä ehdotti **Suostumus2018** -kansalaisaloitteen kanssa samansuuntaisesti raiskauksen muuttamista suostumusperusteiseksi. Lisäksi työryhmä ehdotti seksuaalisen ahdistelun rangaistavuutta laajennettavaksi myös muihin kuin koskettelutekoihin, seksuaalisen kuvan luvottoman levittämisen rangaistavaksi sekä lapsiin kohdistuvien seksuaalirikosten erotettavaksi aikuisia koskevista säännöksistä. Lasten koskemattomuuden suojaamiseksi ehdotettiin säädettäväksi uutena rikoksena lapsen raiskaus. Myös seksuaalirikoksia koskevat rangaistukset ehdotettiin ankarammiksi. (Oikeusministeriö 2020:9, 89–97)

17.2.2022 seksuaalirikosten lainsäädäntöä koskeva hallituksen esitys HE13/2022 annettiin eduskunnalle. (Eduskunta.fi)

23.2.2022 käydyssä lähetekeskustelussa seksuaalirikosten lainsäädäntöä koskeva hallituksen esitys HE13/2022 lähetettiin lakivaliokuntaan käsiteltäväksi. (Eduskunta.fi)

17.6.2022 lakivaliokunnan mietintö julkaistiin. Lakivaliokunta ehdotti hallituksen esityksen HE 13/2022 sisältöä hyväksyttäväksi ja kansalaisaloitetta KAA 2/2019 hylättäväksi. (Eduskunta.fi)

21.6.2022 ja **22.6.2022** eduskunnassa järjestettiin lakiehdotuksen ensimmäinen käsittely. Käsittelyssä eduskunta hyväksyi hallituksen esityksen HE 13/2022 sisällön lakiehdotuksen sisällön mietintöjen mukaisesti. Käsittelyssä eduskunta yhtyi valiokunnan ehdotukseen kansalaisaloitteen KAA 2/2019 lakiehdotuksen hylkäämiseen. (Eduskunta.fi)

27.6.2022 lakiehdotuksen toisessa käsittelyssä eduskunta hyväksyi hallituksen esityksen mietintöjen mukaisen sisällön lain rikoslain muuttamisesta. Uusi lainsäädäntö päätettiin laittaa voimaan 1.1.2023 alkaen, jotta viranomaisilla ja kansalaisilla olisi aikaa valmistautua uuden lain tuomiin muutoksiin. Samana päivänä eduskunta hylkäsi Suostumus2018-kansalaisaloitteeseen sisältyvän lakiehdotuksen. (Eduskunta.fi)

4.5 Asiantuntijoiden lausuntoja seksuaalirikoslain säädännön kokonaisuudistuksesta

Oikeusministeriön asettaman työryhmän saamissa asiantuntijoiden lausunnoissa kannatettiin raiskaussäännöksen muuttamista vapaaehtoisuuden puutteeseen perustuvaksi. Myös sukupuoliyhteyden määritelmän laajentaminen sekä ehdotetut rangaistusasteikot saivat paljon kannatusta. (Oikeusministeriö 2021:2, 10–12)

4.5.1 Poliisihallitus

Poliisihallituksen lausunnossa todetaan sen hetkisen lainsäädännön olevan pirstaleinen. Tunnusmerkistöjen selkeyttäminen ja rangaistusasteikkojen ankaroittaminen parantaisi poliisin mahdollisuuksia tutkia kyseessä olevia rikoksia. Lainsäädännön muutos ja sen laajeneminen kuitenkin tarkoittaa poliisin lisääntyviä resurssitarpeita. Resursseja tarvitaan niin henkilöstön lisäämiseen kuin kouluttamiseen, jotta tutkinnat ja rikosten uhrin oikeudet saadaan turvattua. Rangaistusasteikkoihin poliisihallitus ei lausunnossaan ota kantaa muutoin kuin siihen, että rangaistusten on oltava oikeassa suhteessa muuhun rikoslainsäädäntöön seksuaalirikoksiin liittyvä vahingollisuus huomioiden sekä rangaistusten on hyvä noudattaa kansalaisten yleistä oikeuskäsitystä. Näytön arvioinnin ja riittävyden kannalta lausunnossa todetaan se, että sana vastaan sana -tilanteita tulee olemaan edelleen. (POL-2021-137610)

4.5.2 Syyttäjälaitos

Syyttäjälaitoksen lausunnossa todetaan seksuaalirikoslainsäädännön muutoksen esityksen olevan kokonaisuutena kannattava sekä säännökset muodostavat ymmärrettävän ja loogisen kokonaisuuden. Lausunnossa todetaan, että säännöksiin tulee jäämään tulkinnanvaraisuutta, kun näytöltään kiistanalaisia tapahtumia aletaan arvioimaan säännösten perusteella tahallisuusvaatimus huomioon ottaen. Keskeisenä riidan aiheena tulee jatkossakin rikosprosessissa olemaan teon tahallisuus, eli sen arviointi, onko tekijä voinut perustellusti ymmärtää suostumustilanteen. Lausunnossa todetaan myös, että rikosasioissa tehtävät ratkaisut tulevat perustumaan hyvinkin tapauskohtaisiin harkintoihin. (dnro 140/61/21)

4.5.3 Itä-Uudenmaan käräjäoikeus

Itä-Uudenmaan käräjäoikeus on lausunnossaan todennut seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen olevan erittäin tarpeellinen erityisesti seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja lasten suojaamisen kannalta. Lausunnossa mainitaan, että käräjäoikeuden ja kansalaisten oikeusturvan kannalta on tärkeää, että tunnusmerkistöt ovat selkeitä ja mahdollisimman vähän tulkinnanvaraisia. Lausunnossa todetaan, että vapaaehtoisuuden puute tunnusmerkistötekijänä selkeyttää tunnusmerkistöä, mutta ei poista näytön arviointiin liittyviä ongelmia. Lausunnossa on pohdittu sukupuoliyhteyden määritelmää ja todettu, että määritelmä tulisi määritellä tarkasti siltä osin, milloin kehoon tunkeutumisessa voi olla kysymys sukupuoliyhteydestä ja milloin muusta seksuaalisesta teosta. (dnro 01334/00.08.00/2021)

4.5.4 Korkein oikeus

Korkeimman oikeuden lausunnossa todetaan olevan tärkeää, että vapaaehtoisuuden puuttumista koskevat edellytykset olisivat mainittuna rangaistussäännöksessä yhdenmukaisen ja ennakoitavan soveltamisen kannalta. Lausunnossa todetaan, että vapaaehtoisuus tai sen puuttuminen tulee olemaan osin vaikeasti tulkittava, mutta se on olennainen osa tunnusmerkistöä. Niiden olosuhteiden arviointi, joissa uhri ei ole voinut muodostaa tai ilmaista tahtoaan, ei ole kaikissa tilanteissa näytöllisesti tai oikeudellisesti helppoa. (KKO-HD/1410/2021)

4.5.5 Amnesty International Suomen osasto

Amnesty on ollut ainoa, joka esitti eriävän mielipiteen oikeusministeriön työryhmälle. Amnesty katsoi, että kokonaisuudistus on selkeämpi, kuin aikaisempi lainsäädäntö, mutta Amnestyn lausunnossa esitettiin lainsäädännön selkeyttämistä entisestään. Amnesty kiinnitti huomiota erityisesti vapaaehtoisuuden tarkempaan määrittelyyn ja itsemääräämisoikeuden osatekijöiden erittelyyn. Amnestyn mukaan säännöksessä tulisi olla mahdollisuus vapaaehtoisuuden puuttumisen arviointiin suoraan, osapuolet ja olosuhteet laajasti huomioiden. Lisäksi Amnesty toi esille, että arvioinnissa on huomioitava tilanteet, joissa toteuttamistapa poikkeaa sovitusta sekä tilanteet, joissa suostumusta tiettyyn toteuttamistapaan ei ole tehty suusanallisesti. (AI FI 52/2021)

5 MUUTOKSEN VAIKUTUKSET ESITUTKINTAAN

On odotettavissa, että lakimuutoksen myötä poliisin työmäärä tulee lisääntymään ja työtavat muuttumaan. Tarkoituksenmukaisella koulutuksella sekä resurssoinnilla pystytään varmistamaan työn laatu ja oikeusturvan säilyminen.

5.1 Yleisesti rikosprosessista

Kun rikosilmoitus tehdään, käynnistyy rikosprosessi. Rikosprosessin vaiheet ovat esitutkinta, syyteharkinta, oikeudenkäynti tuomioistuimessa sekä rangaistuksen ja muun rikosoikeudellisen seurauksen täytäntöönpano. Rikosprosessin vaiheista esitutkinta kuuluu poliisille. Poliisilain (872/2011) 1 luvun 1 §:ssä poliisin tehtäväksi on määritelty rikosten selvittäminen ja syyteharkintaan saattaminen.

Esitutkinta on esitutkintalain (805/2011) 3 luvun 3 §:n mukaan toimitettava silloin, kun tehdyn ilmoituksen perusteella tai muuten on syytä epäillä, että rikos on tehty. Ennen esitutkinnan aloittamista on selvitettävä rikosepäilyyn liittyvät seikat siten, että ketään ei aiheettomasti aseteta rikoksesta epäillyn asemaan.

Esitutkinnassa selvitettävät asiat määritellään esitutkintalain 1 luvun 2 §:ssä. Esitutkinnassa selvitetään asian laadun edellyttämällä tavalla epäilty rikos, sen teko-olosuhteet, sillä aiheutettu vahinko ja sillä saadut hyödyt. Lisäksi selvitetään asianosaiset ja heidän asemiansa mukaiset vaatimukset ja suostumukset sekä muut syyteharkintaan ja rikoksen johdosta määrättävää seuraamusta varten tarvittavat seikat.

Yksinkertaistaen esitutkinta on siis sitä, että poliisi selvittää saatavilla olevan todistusaineiston tapahtumasta, jotta syyttäjä voi nostaa tapahtumasta syytteen ja oikeudenkäynti voidaan järjestää. Raiskausrikoksissa saatavilla oleva todistusaineisto on yleensä uhrin ja epäillyn tekijän kuulustelukertomukset sekä lääkärinlausunto uhrin tilasta, mikäli uhri on käynyt lääkärissä tapahtuman jälkeen. Raiskausrikoksissa todistajat ovat harvinaisia, sillä teot tapahtuvat yleensä uhrin ja epäillyn ollessa kahden kesken.

Rikos voi olla asianomistajarikos tai virallisen syytteen alainen rikos. Asianomistajarikos tarkoittaa käytännössä sitä, että poliisi tutkii rikoksen vain silloin, kun uhri vaatii rangaistusta tekijälle, taikka yleinen etu sitä vaatii. Virallisen syytteen alainen rikos tarkoittaa sitä, että poliisi tutkii rikoksen, vaikka uhri ei vaatisi rangaistusta tekijälle. Työssämme käsiteltävä raiskaus on virallisen syytteen alainen rikos.

Raiskauksen osalta syyteoikeus vanhenee rikoslain 8 luvun 1 § mukaisesti kymmenessä vuodessa, jollei syytetä ole nostettu. Alle kahdentoistavuotiaaseen kohdistuneen raiskauksen syyteoikeus vanhenee aikaisintaan silloin, kun uhri täyttää 28 vuotta.

Rikoksen selvittämiseen sovelletaan rikoslain 3 luvun 2 §:n mukaan sitä lakia, joka oli voimassa rikoksen tapahtuma-aikana. Jos rikoksesta tuomittaessa voimaan on tullut toinen laki, kuin rikosta teettäessä, tuomioon sovelletaan uutta lakia vain, jos se johtaa tekijän kannalta lievempään lopputulokseen.

5.2 Rikosilmoitukset

Siihen, kuinka paljon ilmoitusmäärät tulevat kasvamaan Suomessa lakimuutokset jälkeen on tässä vaiheessa vaikeaa ottaa kantaa. Kuten luvussa **2.1 Raiskaukset Suomessa** kerrotaan, raiskausrikosten ilmoitusmäärät ovat kasvaneet kymmenessä vuodessa lähes kolminkertaisiksi. Ilmoituskynnys on madaltunut, kun yleinen ilmapiiri teon tuomittavuutta ja raiskausrikoksen ilmoittamista kohtaan on parantunut. Seksuaalirikoslainsäädännön uudistus on ollut hyvin paljon pinnalla, joten kansalaisten tietoisuus omista oikeuksistaan on mahdollisesti kasvanut. Jo pelkkä tietoisuus ja yleinen ilmapiiri voivat mahdollisesti toimia rikosilmoitusmääriä kasvattavina tekijöinä.

Suuntaa antavaa esimerkkiä voidaan katsoa Ruotsista. Ruotsissa raiskaus määriteltiin suostumusperusteiseksi vuonna 2018, minkä jälkeen niin rikosilmoitusten, kuin tuomioidenkin määrä on kasvanut merkittäväksi.

Ruotsin Rikoksentorjuntaneuvosto Brån (Brottsförebyggande rådet) mukaan lakimuutos yksinään ei kuitenkaan selitä ilmoitusmäärien kasvua, vaan määrät ovat muutenkin olleet viime vuosina kasvussa. Lakimuutoksen seurauksena tuomiot ovat kasvaneet, sillä tuomioita annetaan sellaisissakin tapauksissa, jotka olisivat ennen muutosta kaatuneet esimerkiksi väkivallan tai sen uhan puutteen vuoksi. Brån projektijohtaja Stina Holmberg muistuttaa siitä, että tuomioiden nousu ei tarkoita näyttökynnyksen laskemista – sana sanaa vastaan -tilanteet päättyvät edelleen jutun kaatumiseen. Tapah- tumien todistaminen on edelleen hankalaa. (Yle Uutiset, 10.7.2020)

5.3 Raiskausrikosten tutkinta Suomessa

On oletettavissa, että uuden seksuaalirikoslainsäädännön tullessa voimaan poliisi tulee saamaan jonkin verran uusia rikosasioita tutkittavakseen. Tutkittaessa on huomioitava uudet nimikkeet ja tunnusmerkistöjen sisältöjen muutokset.

Helsingin Sanomien julkaisemassa artikkelissa Sisä-Suomen poliisilaitoksen rikoskomisario Saara Asmundela kertoo seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen tulevan vaikuttamaan kuuluste-

lukäytäntöihin merkittävästi. Asmundelan mukaan vanhoilla kysymyksillä ei enää pärjätä, vaan kuulustelujen rakenne on uudistettava. (Helsingin Sanomat, 10.1.2023)

Raiskausrikosten osalta poliisin esitutkinnan tulee jatkossa keskittyä siihen, onko uhri ollut yhdynnässä vapaaehtoisesti. Vapaaehtoisuuden lisäksi selvitetään myös vanhaan tapaan mahdollista väkivallan käyttöä tai sen uhkaa sekä muita uhrin tilaan liittyviä asioita.

Raiskauksista saatava näyttö on yleensä lääkärinlausunto uhrista. Joissain tapauksissa rikospaikalta tai vaatteista on voitu saada näytteitä, jotka osoittavat rikoksen tapahtuneen tietyn tekijän toimesta.

Muutos tunnusmerkistössä ei kuitenkaan merkittävästi vaikuta näyttöongelmiin, joita raiskausrikoksissa yleensä on. Tilanne on jatkossakin usein sana vastaan sana. Suomessa tapahtuvissa raiskausrikoksissa tavallista on se, että uhrin tuntevat toisensa jo entuudestaan sekä se, että mahdollisella rikospaikalla ei yleensä ole ulkopuolisia ihmisiä. Tällöin tapahtumalle ei ole todistajia, jotka voisivat kertoa tapahtumien kulusta, vaan arvioitavaksi jää ainoastaan uhrin ja tekijän kertomukset tapahtumista. (Helsingin Sanomat 10.1.2023)

5.4 Suostumuksen selvittäminen

Suostumuksen vapaaehtoisuutta voidaan rikoskomisario Asmundelan mukaan selvittää esimerkiksi kysymällä eri osapuolilta sitä, millä tavalla vapaaehtoisuus ilmeni tai ei ilmennyt. Uhria voidaan pyytää kuvailemaan tämän omaa toimintaa. Epäiltyä voidaan pyytää kertomaan, mistä tämä päätteli toisen osapuolen olevan vapaaehtoisesti mukana yhdynnässä. (Helsingin Sanomat 10.1.2023)

Suostumusta selvittäessä on otettava huomioon mahdollisuudet tilanteen äkillisyydestä, uhrin avuttomasta tilasta sekä uhrin pelkotilasta. Äkillisissä tilanteissa tapahtuneet sukupuoliyhteydet tulkitaan uuden lain mukaan raiskaukseksi, sillä uhri ei ole äkillisessä tilanteessa saanut mahdollisuutta ilmaista suostumustaan. Myös avuttoman tilan ja pelkotilan osalta suostumusperusteisuus selkeyttää tunnusmerkistön täyttymistä raiskauksena. Raiskaustilanteissa jäätyminen tai lamaantuminen on yleinen reaktio uhrilta, jolloin uhri ei ole kykenevä ilmaisemaan suostumustaan. Lisäksi erilaiset tajunnan tasoon vaikuttavat asiat, kuten kehitysvammaan liittyvät kognitiiviset häiriöt, voimakas uupumus, masennus, traumaattiset tapahtumat, kuten lähisuhdeväkivalta tai voimakas päihtymistila voivat johtaa tilanteeseen, jossa henkilö ei ole kykenevä muodostamaan suostumustaan. (Oikeusministeriö 2020:9, 67–68)

Raiskauksen tunnusmerkistön täyttymistä arvioitaessa on otettava huomioon se, että raiskauksen uhrin toimivat raiskauksen jälkeen hyvin vaihtelevasti. Uhri ei välttämättä heti tajua tulleen raiskaetuksi ja saattaa esimerkiksi jatkaa suhdetta tekijään tai tehdä rikosilmoituksen vasta pitkän ajan jäl-

keen tapahtumista. Tällaiset seikat eivät yksinään voi osoittaa sitä, että tunnusmerkistö ei olisi täyttynyt. (Oikeusministeriö 2020:9, 151)

5.5 Pakkokeinot

Pakkokeinoista säädetään pakkokeinolaissa 806/2011. Pakkokeinot ovat muun muassa rikoksen selvittämisen turvaamiseksi tehtäviä toimenpiteitä, kuten henkilön kiinniottaminen tai pidättäminen, yhteydenpidon rajoittaminen, takavarikot ja etsinnät. Pakkokeinoja käytettäessä on huomioitava tutkittavana olevan rikoksen törkeys, selvittämisen tärkeys ja pakkokeinojen kohteille aiheutuvat seikat.

Raiskauksesta tuomittavan enimmäisrangaistuksen korottaminen kuuden vuoden vankeusrangaistukseksi antaa poliisille enemmän pakkokeinoja käytettäväksi raiskausrikosten tutkinnassa. Korotetun enimmäisrangaistuksen myötä raiskausrikosten tutkinnassa sovellettaviksi tulevat pakkokeinolain 7 luvun 3 §:n 2 momentin 3 kohdan mukainen viranomaisen, avustajan, lääkärin tai julkaisijan asiakirjojen takavarikointi tai jäljentäminen, sekä pakkokeinolain 10 luvun 52 §:n 2 momentin mukainen teknisen kuuntelun ja -katselun hyödyntäminen. (Oikeusministeriö 2020:9, 108)

6 SUOSTUMUS

Raiskauksen tunnusmerkistön muuttuminen suostumusperusteiseksi on herättänyt kysymyksiä suostumuksen ilmaisemisen tavasta. Mitään tiettyä tapaa suostumuksen ilmaisemiselle ei ole pystytty muodostamaan, vaan lakiin on kirjattu ne tilanteet, joissa suostumusta ei katsota annettavan vapaasta tahdosta, tai vapaan harkinnan kautta.

Keskeistä suostumuksen antamisessa on se, että osapuolilla on ollut riittävä kyky ja vapaus muodostaa tahtonsa sukupuoliyhteyteen ryhtymisestä. Suostumuksen antajan on kyettävä ymmärtämään suostumuksensa tarkoitus ja se, mihin hän suostumuksensa antaa. Esimerkiksi päihtymistilassa oleva henkilö ei välttämättä ole kykenevä antamaan pätevää suostumusta. Väkivallalla, sen uhalla tai pakottamalla saatu suostumus ei myöskään ole pätevä suostumus. (Ojala 2022)

Parisuhteissa tai parisuhteen kaltaisissa intiimeissä suhteissa osapuolilla on usein aiemman viestinnän perusteella tiedossa toistensa vapaaehtoisuus, joten suostumusta ei ole välttämätöntä antaa nimenomaisesti joka kerta ennen sukupuoliyhteyttä. (Oikeusministeriö 2020, 114) Aiemmin annettu suostumus ei kuitenkaan automaattisesti tarkoita sitä, että myös seuraavalla kerralla suostumus on voimassa. (Ojala, 2022) Osapuolien on siis oltava aina tietoisia toistensa tahdosta, eikä oletuksia voi tehdä itsekseen.

Korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2013:96 käsiteltävä tapaus on käsitelty nyt jo vanhentuneen raiskauslainsäädännön nojalla, mutta on uudistuneen lain kannalta hyvä esimerkki suostumuksen antamisesta. Tapauksessa oli käytetty myös lieväksi väkivallaksi laskettavaa uhrin päällä istumista. Tapauksessa uhri oli kieltänyt tekijän lähentelyt ja koskettelut sekä fyysisesti, että sanallisesti useaan otteeseen. Tapauksessa epäilty tekijä oli muun muassa sanonut luulleensa uhrin muuttaneen mieltänsä, sillä uhri oli antanut tekijälle kondomin suojaetuakseen mahdollisilta sukupuolitaudeilta. Ratkaisun mukaan rikoksentekijää ei vapauta vastuusta oletus vastapuolen tahdon muuttumisesta eikä pelkkää kondomin ojentamista voitu tapauksen olosuhteissa pitää suostumuksen ilmaisemisena.

Riittäväksi suostumuksen ilmaisemiseksi katsotaan riittävän se, että vapaaehtoisuus on näkynyt henkilön toiminnassa ennen sukupuoliyhteyttä. Jos suostumus muuttuu ennen sukupuoliyhteyttä tai sen aikana, on se ilmaistava niin, että suostumuksen muuttuminen tulee selväksi toiselle osapuolelle. Suostumusta ei voi muuttaa jälkeenpäin. Kun suostumus sukupuoliyhteyteen on annettu tilanteessa vapaasta tahdosta ja kyky suostumukseen antamiseen on ollut riittävä, ei jälkikäteen mielen muuttaminen tee tapahtumasta raiskausta.

7 RAISKAUSSÄÄNTELY MUISSA MAISSA

Amnestyn vuonna 2019 julkaiseman raportin mukaan Euroopan unionin jäsenvaltioista Ruotsi, Iso-Britannia, Irlanti, Luxemburg, Saksa, Islanti ja Belgia ovat muuttaneet seksuaalirikoslainsäätönsä suostumusperusteiseksi. Suomi on siis yhdeksäs maa 31:stä Euroopan unionin jäsenvaltiosta, joka muuttaa lakinsa suostumusperusteiseksi. (Rook, Brimelow 2019)

Tässä kappaleessa käsittelemme Ruotsin, Norjan, Saksan ja Islannin raiskausrikoksen sääntelyä. Suomessa seksuaalirikoslain kokonaisuudistusta tehtäessä on kiinnitetty huomiota myös muiden maiden sääntelyihin ja sääntelyiden vaikutuksiin. Huomiota on kiinnitetty erityisesti niihin maihin, joissa laki on muutettu suostumusperusteiseksi.

7.1 Ruotsi

Ruotsissa raiskauksesta säädetään rikoskaaren (Brottsbalk) 6 luvussa, joka koskee seksuaalirikoksia. Ruotsin raiskaussäännös on muutettu suostumusperusteiseksi vuonna 2018. (Oikeusministeriö 2020:9)

Rikoskaaren 6 luvun 1 §:n ensimmäisen kappaleen mukaan raiskauksesta tuomitaan se, joka on sukupuoliyhteydessä tai tekee muun seksuaalisen teon, joka loukkauksen vakavuus huomioon ottaen on verrattavissa sukupuoliyhteyteen, sellaisen henkilön kanssa, joka ei osallistu tekoon vapaaehtoisesti. Tekijä on tuomittava vähintään kahdeksi ja enintään kuudeksi vuodeksi vankeuteen. Pykälän toisen kappaleen mukaan tekijän voi tuomita enintään neljäksi vuodeksi vankeuteen, jos rikos on olosuhteet huomioon ottaen vähemmän törkeä. Vankeusrangaistuksen vähimmäiskesto vähemmän törkeissä teoissa on Ruotsissa rikoskaaren mukaan 14 päivää.

Vapaaehtoisuuden katsotaan voivan ilmetä sanojen ja tekojen kautta tai muulla tavalla. Vapaaehtoisuus ei ole voinut täytyä silloin, kun tilanteessa on ollut väkivaltaa tai sen uhkaa tai uhkailua syyttää tai ilmiantaa toinen rikoksesta tai uhkaus jättää vahingollinen ilmoitus toisesta. Suomen säännöksen tavoin Ruotsissa vapaaehtoisuuden ei katsota täytyneen muun muassa silloin, kun uhrin tajuttomuutta, pelkotilaa, päihtymystä tai muuta olosuhteisiin nähden erityisen haavoittuvaa tilaa on käytetty hyväksi. (Brottsbalk 1962:700, 6 kap. 1 §)

7.2 Norja

Norjassa raiskauksesta säädetään Norjan rikoslain (Straffeloven) 291 §:ssä sekä 292 §:ssä.

Norjan rikoslain 291 §:n mukaan rangaistaan sitä, joka hankkii seksuaalisen kanssakäymisen väkivallalla tai uhkaavalla käytöksellä, on seksuaalisessa kanssakäymisessä tiedottoman tai muun toimintaa

vastustamaan kykenemättömän kanssa tai väkivallalla tai uhkaavalla käytöksellä saa uhrin seksuaaliseen kanssakäymiseen jonkun toisen henkilön kanssa tai tekemään vastaavan teon itselleen. Tekijä tuomitaan enintään kymmenen vuoden vankeusrangaistukseen. Norjassa vähimmäiskesto vankeusrangaistukselle on rikoslain mukaan 14 päivää.

Norjan rikoslain 292 §:n mukaan silloin, jos 291 §:ssä kuvattu raiskaus sisältää peniksellä tai esineellä tunkeutumisen vaginaan tai peräaukkoon tai peniksellä tunkeutumisen loukatun suuhun tai jos tekijä aiheuttaa tiedottoman tai vastustamaan kykenemättömän tilan toiselle toteuttaakseen seksuaalisen kanssakäymisen, tulee tekijä tuomita kolmesta viiteentoista vuoden vankeuteen. (Straffeloven, 291 §, 292 §)

7.3 Islanti

Islannissa rikoslain raiskaussäännös on muutettu suostumusperusteiseksi vuonna 2018. Raiskauksesta säädetään Islannin rikoslain (Almenn hegningarlög)194 §:ssä.

Islannin rikoslain 194 §:n mukaan se, joka on sukupuoliyhteydessä tai muussa seksuaalisessa kanssakäymisessä toisen henkilön kanssa ilman tämän suostumusta, syyllistyy raiskaukseen ja tuomitaan vankeusrangaistukseen vähintään yhdeksi ja enintään 16 vuodeksi. Suostumus katsotaan annetun silloin, kun se on vapaaehtoisesti ilmaistu. Suostumusta ei katsota annetun silloin, jos se on saatu väkivalloin, uhkauksin tai muulla laittoman pakon muodolla. Väkivallaksi katsotaan myös uhrin itsemääräämisoikeuden rajoittaminen vangitsemalla, huumausaineen avulla tai muulla vastaavalla tavalla.

Raiskaukseen syyllistyy myös se, joka petoksella tai hyväksikäyttäen henkilön puutteellista ymmärrystä olosuhteista tai tämän psyykkistä häiriötä tai muuta henkistä vajavaisuutta tai sitä, ettei tämä jostain muusta syystä ole tilassa, jossa voisi vastustaa tekoa tai ymmärtää sen merkitystä, on sukupuoliyhteydessä tai muussa seksuaalisessa kanssakäymisessä hänen kanssaan. (Almenn hegningarlög 194 §)

7.4 Saksa

Saksa on muuttanut raiskaussäännöksensä suostumusperusteiseksi vuonna 2016. Raiskauksesta säädetään Saksan rikoslain (Strafgesetzbuch) 177 §:ssä, jossa säädetään myös seksuaalisesta väkivallasta ja pakottamisesta.

Saksan rikoslain 177 §:n kuudes momentti koskee erityisen vakavia tapauksia, joissa rangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta. Erityisen vakavia tapauksia ovat sellaiset, joissa 1) tekijä on sukupuoliyhteydessä uhrin kanssa tai tekee vastaavia, uhria nöyryyttäviä seksuaalisia tekoja uhrin kanssa tai laittaa uhrin tekemään tällaisia tekoja, etenkin jos ne sisältävät kehoon tunkeutumisen tai 2) louk-

kauksen on suorittanut useampi kuin yksi henkilö yhdessä. Erityisen vakavat tapaukset ovat siis rinnastettavissa Suomen lainsäädännön tarkoittamaan raiskaukseen.

Pykälän ensimmäisen momentin mukaan vähintään kuudeksi kuukaudeksi ja enintään viideksi vuodeksi vankeuteen tuomitaan se, joka vastoin toisen henkilön havaittavissa olevaa tahtoa tekee tälle seksuaalisia tekoja, laittaa tekemään tällaisia tekoja, olemaan kolmannen tekemien seksuaalisten tekojen kohteensa tai tekemään tällaisia tekoja kolmannelle. Toisessa ja kolmannessa momentissa määritellään lisää tunnusmerkistötekijöitä. Niitä on muun muassa uhrin vapaan tahdon muodostuksen rajoittuneen tilan hyväksikäyttö, äkillinen tilanne ja väkivallan käyttö tai sillä uhkaaminen tai muulla vakavalla haitalla uhkaaminen. Tekijän kantaessaan mukanaan asetta tai muuta vaarallista välinettä vähimmäisrangaistus on kolme vuotta vankeutta ja tekijän käyttäessä tätä asetta tai muuta vaarallista välinettä rangaistus on vähintään viisi vuotta vankeutta.

Pykälän yhdeksännessä momentissa on määritelty rangaistukset vähemmän vakavia tilanteita varten. (Strafgesetzbuch 177 §)

7.5 Pohdintaa säännöksistä

Kuten Suomen seksuaalirikoslainsäädäntöä, myös edellä läpikäytyjen maiden lainsäädäntöä ohjaa naiseen kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehty Euroopan neuvoston yleissopimus, eli Istanbulin sopimus. Sopimuksessa ei ole annettu sanatarkkoja raameja säännöksille, vaan sopimusmaat on veloitettu tarvittavilla lainsäädännöllä- tai muilla toimilla varmistamaan sopimuksen toteutuminen. Edellä käydyissä eri maiden raiskaussääntelyissä on nähtävillä paljon eroavaisuuksia. Mielestämme Suomen raiskaussäännös on kirjattu lakiin kaikista yksinkertaisimmin, mutta sen sisältö on silti hyvin ymmärrettävissä ja melko yksityiskohtainen. Ruotsissa ja Islannissa tilanteet, joissa suostumusta ei katsota annettaneen vapaasta tahdosta, on kirjattu pykälään yksityiskohtaisemmin kuin Suomessa. Saksassa raiskauksesta säätävä pykälä on hyvin pitkä ja yksityiskohtainen. Suomen raiskaussäännöksestä poistettu vähemmän vakavia tilanteita koskeva rangaistus löytyy Ruotsin ja Saksan raiskaussäännöksistä. Mielestämme vähemmän vakavan momentin poisto on ollut hyvä ratkaisu ja viestii henkilökohtaisen koskemattomuuden suojan arvostuksesta. Saksassa ja Norjassa säännöksen mukaan raiskauksesta voidaan tuomita myös se, joka saa uhrin seksuaaliseen kanssakäymiseen kolmannen kanssa. Suomessa vastaavanlaisesta tuomitaan rikoslain 5 luvun tekijäkumppanuutta ja välillistä tekemistä koskevilla säännöksillä.

8 TULOKSET

Raiskaukset ja yleisesti ottaen seksuaalirikokset sekä itsemääräämisoikeus ovat olleet vahvasti esillä julkisessa keskustelussa viime vuosien aikana. Tästä syystä seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus on ollut erittäin ajankohtainen, vaikkakin uudistus olisi ollut varmasti tarpeellinen jo aikaisemminkin.

Syy muutokseen on ollut ilmeinen ja painetta muutoksen tekoon on annettu niin Suomen kansalaisilta kuin kansainvälisiltä järjestöiltäkin. Kansainväliset järjestöt ovat painottaneet vapaaehtoisuuden puutteen heikentävän kansalaisten ihmis- ja seksuaalioikeuksien takaamista. Suomi on allekirjoittanut erilaisia kansainvälisiä sopimuksia, jotka velvoittavat jäsenvaltioita säätämään lait niin, että ihmisoikeudet toteutuvat sopimusten mukaisesti. Sopimusten ihmisoikeusvelvoitteiden toteutumiseksi muutos on ollut tarpeellinen. Lakien asettamisella ja uudistamisella pyritään parantamaan kansalaisten oikeusturvaa ja kun lait alkavat olemaan vanhentuneita yhteiskunnan muutoksiin verrattuna, on niitä muutettava oikeusturvan takaamiseksi.

Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen yhtenä tavoitteena on ollut kohottaa kansalaisten itsemääräämisoikeutta. Vapaaehtoisuuden lisääminen tunnusmerkistötekijäksi on merkittävä osa itsemääräämisoikeuden toteutumista. Vapaaehtoisuus tunnusmerkistötekijänä poistaa oletuksia siitä, että raiskauksessa tulisi aina olla mukana väkivaltaa tai sen uhkaa ja että uhrin tulisi jollakin tavoin aina kyetä puolustautumaan tekijää vastaan.

Lainsäädännön muutoksen myötä on oletettavissa, että seksuaalirikosten määrä rikosprosessissa tulee lisääntymään, mikä tarkoittaa työmäärän lisääntymistä muun muassa poliisille ja tuomioistuimille. Lakimuutoksen vaikutusten arviointiin on hyödynnetty Ruotsia, jossa raiskaussäännös muuttui suostumusperusteiseksi vuonna 2018. Muutoksen jälkeen sekä ilmoitus- että tuomiomäärät ovat nousseet selkeästi raiskausrikosten osalta. Raiskausrikoksiin liittyviin näyttöongelmiin lainsäädännön muutos ei kuitenkaan tuo helpotusta, vaan tapahtumien todistaminen on jatkossakin yhtä hankalaa, ja sana sanaa vastaan -tilanteita tulee olemaan jatkossakin.

Suostumuksen ja vapaaehtoisuuden selvittäminen tulee jatkossa olemaan keskiössä raiskausrikosten tutkinnassa. Poliisin on selvitettävä ne olosuhteet, jossa teko on tapahtunut sekä kummankin osapuolen näkemys tapahtuman kulusta ja siitä, miten vapaaehtoisuus sukupuoliyhteyteen ilmeni tai ei ilmennyt.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä kappaleessa käymme läpi vastauksemme tutkimuskysymyksiimme. Tutkimuskysymyksemme olivat seuraavat:

Mitä on raiskaus?

Kuinka raiskaussäännös muuttui 1.1.2023 voimaan tulleessa seksuaalirikoslainsäädännön muutoksessa?

Mitkä seikat ovat raiskauksen osalta johtaneet seksuaalirikoslainsäädännön muutokseen?

Kappaleessa **2.3 Uudistunut tunnusmerkistö** kerrotaan, että lain mukaan raiskaus on sellainen tapahtuma, jossa ollaan sukupuoliyhteydessä sellaisen henkilön kanssa, joka ei osallistu sukupuoliyhteyteen vapaaehtoisesti. Vapaaehtoisuuden ilmaisemiselle on useita sanallisia ja sanattomia tapoja, jonka vuoksi lakiin ei ole voitu kirjata mitään tiettyä tapaa vapaaehtoisuuden ilmaisemiselle. Lakiin on kirjattu ne tilanteet, jolloin katsotaan, ettei vapaaehtoisuutta ole kyetty ilmaisemaan vapaasta tahdosta.

Raiskaussäännöksen muutosta olemme käsitelleet kappaleessa **3 Muutos**. Merkittävin muutos raiskaussäännöksessä on ollut vapaaehtoisuuden lisääminen tunnusmerkistökäsitteeksi. Vapaaehtoisuutta tai sen puutetta tullaan jatkossa arvioimaan aina, kun käsittelyssä on epäilty raiskausrikos. Muita merkittäviä muutoksia raiskauksen tunnusmerkistössä ovat erityisen valta-aseman käytön ja tilanteen äkillisyyden lisääminen sekä uhrin puolustautumisen poistaminen tunnusmerkistökäsitteistä. Kappaleessa **3.2 Rangaistukset** olemme käsitelleet raiskauksen rangaistavuuden muutosta. Uuden seksuaalirikoslain myötä säännöksestä on poistunut rangaistusta lieventävä vähemmän vakavan tilanteen momentti. Uuden säännöksen mukaan raiskauksesta tuomittava rangaistus on aina vähintään vuosi ja enintään kuusi vuotta vankeutta.

Kappaleessa **4 Muutoksen syy** olemme käsitelleet seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistukseen johtaneita syitä. Painetta muutoksen toteuttamiseksi on tullut niin kansainvälisiltä toimijoilta kuin kotimaastakin. Muutos on nähty tärkeäksi ihmis- ja seksuaalioikeuksien takaamiseksi. Yksi isoista vaikuttajista muutokseen on ollut Suostumus2018 -kansalaisaloite, jolla vaadittiin raiskauksen tunnusmerkistön muuttamista suostumusperusteiseksi. Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen valmistumisvaiheessa vapaaehtoisuuden lisäämistä tunnusmerkistökäsitteeksi on kannatettu laajasti.

Tutkimuskysymyksiemme lisäksi tarkoituksenamme oli selvittää myös sitä, kuinka seksuaalirikoslainsäädännön muutokset voivat vaikuttaa poliisin työhön Suomessa. Kappaleessa **5 Muutoksen vaiku-**

tukset esitutkintaan olemme todenneet, että muutoksen myötä on odotettavissa, että poliisin työmäärä tulee lisääntymään. Poliisin tulee jatkossa raiskaustapauksia tutkittaessa selvittää mahdollisimman hyvin osallisten vapaaehtoisuus ja se, kuinka vapaaehtoisuus tai sen puute on osapuolille ilmentynyt. Uudistuksen myötä poliisin työmäärä tulee oletettavasti lisääntymään, joten tutkinnan laadun takaamiseksi henkilöstön koulutus on isossa roolissa.

10 POHDINTA

Lainsäädännön uudistus ja siihen liittyvät aiheet herättävät tunteita ja mielipiteitä, minkä vuoksi olemme pyrkineet käyttämään vain luotettavia ja faktoihin perustuvia lähteitä opinnäytetyömme kirjoittamisessa. Uudistus on kuitenkin niin tuore, ettei sen vaikutuksista Suomessa ole vielä saatavilla tietoa, joten vaikutusten arviointi jää toistaiseksi arvailun varaan. Siihen, miten raiskausrikokset tulevat tulevaisuudessa etenemään rikosprosessissa ja minkä verran, sekä minkälaisia tuomioita tapauksista annetaan, on tässä vaiheessa vaikea ottaa kantaa. Tämän vuoksi olemme käsitelleet työssämme Ruotsissa tapahtuneita vaikutuksia raiskauksen muuttamisesta suostumusperusteiseksi. Suomessa on perinteisesti katsottu Ruotsista mallia Suomessa tehtävien päätöksien tueksi ja Ruotsissa tapahtuneiden vaikutusten tai ilmiöiden oletetaan rantautuvan myös Suomeen.

Tutkimusmenetelmänä käyttämämme kirjallisuuskatsaus on hyvin vapaamuotoinen tutkimuksen sisällön ja käytetyn aineiston kannalta. Työtä suunnitellessa ajattelimme hyödyntävämme lähteinä muun muassa hallituksen esityksiä, lainsäädäntöä, tilastokeskuksen tietoja sekä aiheesta kirjoitettuja uutisartikkeleita. Erilaisten lähteiden avulla tarkoituksenamme on ollut luoda ymmärrettävä, kattava ja luotettava tietopaketti, joka käsittelee raiskauksia Suomessa, raiskaussäännöksen uudistumista ja sen syytä sekä vaikutuksia. Mielestämme olemme onnistuneet tavoitteessamme ja olemme saaneet luotua tiivistelmän raiskaussäännöksestä ja sen uudistumisesta.

Työmme aihe on ajankohtainen, sekä herättänyt paljon keskustelua. Toivomme, että tämän opinnäytetyön lukeminen selkeyttää aihetta lukijalleen. Kaikkein emme ole saaneet yksiselitteistä vastausta, sillä lakimuutos on vielä tuore. Esimerkiksi sukupuoliyhteyteen tarvittavalle suostumukselle emme ole voineet antaa yksiselitteistä mallia, sillä sitä ei ole kukaan pystynyt muodostamaan suostumuksen antamisen yksilöllisyyden ja monimuotoisuuden vuoksi. Opinnäytetyömme tekovaiheessa ei ole vielä julkaistu esimerkiksi korkeimmalta oikeudelta raiskausta koskevaa ennakkopäätöstä, joka perustuisi uudistuneeseen lakiin. Jäämme mielenkiinnolla odottamaan, miten uudistus tulee vaikuttamaan raiskauksen etenemiseen rikosprosessissa ja etenkin sitä, minkälaisia ja kuinka paljon tuomioita raiskauksista annetaan jatkossa.

LÄHTEET

A/HRC/WG.6/27/FIN/1.2017. National report submitted in accordance with paragraph 5 of the annex to Human Rights Council resolution 16/21 Finland. United Nations, General Assembly, Human Rights Council. Working Group on the Universal Periodic Review. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G17/033/89/PDF/G1703389.pdf?OpenElement>

A/HRC/WG.6/27/L.6. 2017. Draft report of the Working Group on the Universal Periodic Review. United Nations, General Assembly. Human Rights Council. <https://ihmisoikeusliitto.fi/wp-content/uploads/2017/08/FINLAND-full-draft-report-for-circulation-ad-referendum.pdf>

AI FI 52/2021. 2021. Amnesty lausunto seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistusta koske-
vasta luonnoksesta hallituksen esitykseksi. Amnesty International Suomen osasto.
https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/87af2771-594a-480d-89d1-dffccd851af5/2ca955f7-a47b-4ab4-8772-3dffa224200e/LAUSUNTO_20211122105218.PDF

Almenn hegningarlög 19/1940 (Islannin rikoslaki)

Brottsbalk 1962:700 (Ruotsin rikoskaari)

Case of M.C. v. Bulgaria. 2003. European Court of Human Rights.
<https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-61521%22%7D>

CCPR/C/FIN/CO/7. 2021. Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. United Nations. Human Rights Committee. International Covenant on Civil and Political Rights.
https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CCPR%2FCO%2FFIN%2FCO%2F7&Lang=en

CEDAW/C/FIN/CO/7. 2014. Concluding observations on the seventh periodic report of Finland. United Nations. CEDAW.
https://um.fi/documents/35732/48132/committee_s_concluding_observations_on_the_7th_periodic_report_of_finland_/f65571c2-2a4c-d970-1082-d459c49afde9?t=1525646895041#:~:text=United%20Nations%20CEDAW%2FCO%2FFIN%2FCO%2F7%20Convention%20on%20the%20Elimination,of%20All%20Forms%20of%20Discrimination%20Against%20Women

Dnro 01334/00.08.00/2021. 2021. Seksuaalilainsäädännön kokonaisuudistus – asiantuntijakuuleminen. Itä-Uudenmaan käräjäoikeus. https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/87af2771-594a-480d-89d1-dffccd851af5/e2b6a4de-6b49-4127-b550-caf54688ec68/LAUSUNTO_20211122064903.PDF

Dnro 140/61/21. 2021. Oikeusministeriön lausuntopyyntö 22.10.2021 VN/1984/2019. Syyttäjälaitos. https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/87af2771-594a-480d-89d1-dffccd851af5/081a347b-858c-420f-b7a6-38436617f102/LAUSUNTO_20211122123200.PDF

ETL 805/2011. Esitutkintalaki. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110805>

Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta. 2011. Euroopan neuvosto. Istanbul. <https://rm.coe.int/1680462532>

GREVIO/Inf(2019)9. 2019. Baseline Evaluation Report, Finland. Council of Europe. <https://rm.coe.int/grevio-report-on-finland/168097129d>

HE 13/2022 Hallituksen esitys eduskunnalle seksuaalirikoksia koskevaksi lainsäädännöksi. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2022/20220013?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=13%2F2022>

Kerkelä, Lasse 2023. Raiskauskuulustelut mullistuvat: Näin poliisi aikoo vastedes selvittää uhrin vapaaehtoisuuden. Helsingin Sanomat 10.1.2023. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000009308690.html>

KKO:2013:96. <https://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2013/20130096>

KKO-HD/1410/2021. 2021. Lausunto luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistuksesta. Korkein oikeus. https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/87af2771-594a-480d-89d1-dffccd851af5/c7f51e26-30b2-4065-9c07-f2fd3baaaac7/LAUSUNTO_20211124094727.PDF

Kolttola, Ilari 2022. Rikollisuustilanne 2021: Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa. Katsauksia, Nro 52/2022. Helsingin yliopisto, kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Helsinki. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/352005/Katsauksia_52_Rikollisuustilanne_2021_2022.pdf?sequence=1

Mäntymaa, Eero 2020. Raiskaustuomiot lähes kaksinkertaistuneet Ruotsissa lainmuutoksen jälkeen – ”Saman suuntaista varmasti odotettavissa myös Suomessa”. Yle Uutiset 10.7.2020. <https://yle.fi/a/3-11439596>

Möller, A., Söndergaard, H. & Helström, L. 2017. Tonic immobility during sexual assault – a common reaction predicting post-traumatic stress disorder and severe depression. Julkaisussa Acta Obstetrica et Gynecologica Scandinavica Volume 96, Issue 8. John Wiley & Sons, Ltd. 932-938.
<https://obgyn.onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/aogs.13174>

Oikeuksien arpapeli: Naisiin kohdistuvat raiskausrikokset ja uhrin oikeuksien toteutuminen Suomessa. 2019. Amnesty International Suomen osasto.
https://www.amnesty.fi/uploads/2021/03/oikeuksien-arpapeli_final.pdf

Ojala, Timo 2022. Seksuaalirikokset. Helsinki: Edita.
<https://polamk.idm.oclc.org/login?url=https://shop.edita.fi/digikirja/3780944>

PeL 731/1999. Suomen perustuslaki. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

PKL 806/2011. Pakkokeinolaki. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110806>

POL-2021-137610. 2021. Poliisihallituksen lausunto oikeusministeriölle: Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistusta koskeva luonnos hallituksen esitykseksi laiksi rikoslain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi. Poliisihallitus. https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/87af2771-594a-480d-89d1-dffccd851af5/549ea837-a512-43da-9235-9fb8210f675f/LAUSUNTO_20211122123052.PDF

PoL 872/2011. Poliisilaki. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110872>

Rikos- ja pakkokeinotilastot, Tilastokeskus. <https://www.stat.fi/tilasto/rpk>

RL 39/1889. Rikoslaki. 20 luku seksuaalirikoksista (8.7.2022/723)
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>

RL 39/1889. Rikoslaki. 20 luku seksuaalirikoksista (24.7.1998/563) kumottu

Rook, Peter & Brimelow Kirsty 2019. An expert view: Why most European countries still need to change their rape laws. Amnesty.org 7.3.2019.
<https://www.amnesty.org/en/latest/news/2019/03/an-expert-view-why-most-european-countries-still-need-to-change-their-rape-laws/>

Salminen, Ari 2011. Mikä kirjallisuuskatsaus? Vaasa: Vaasan yliopisto.
http://www.uva.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-349-3.pdf

Seksuaalioikeudet. 2019. Väestöliitto. Julkaistu 10.12.2019. Luettu 10.2.2023

https://www.hyvakysymys.fi/uploads/2019/12/12839351-valmiswebseksuaalisuusioikeus_julkaisu_2019_sisus_web.pdf

Seksuaalirikoksia koskevan rikoslain 20 luvun kokonaisuudistus. Eduskunta.fi. Luettu 15.2.2023.

https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/kirjasto/aineistot/kotimainen_oikeus/LATI/Sivut/seksuaalirikoksia-koskevan-rikoslain-20-luvun-kokonaisuudistus.aspx

Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus -Lausuntotiivistelmä. 2021. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2021:2. Oikeusministeriö.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162895/OM_2021_2_ML.pdf

SopS 52/2015. Laki naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta tehdyn Euroopan neuvoston yleissopimuksen lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta. <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2015/20150052>

SopS 68/1986. Asetus kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta ja sen eräiden määräysten hyväksymisestä annetun lain voimaantulosta.

Rikoslain seksuaalirikossäännösten kokonaisuudistus. 2020. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2020:9. Oikeusministeriö. Helsinki.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162356/OM_2020_9_ML.pdf

Straffeloven LOV-2005-05-20-28 (Norjan rikoslaki)

Strafgesetzbuch (Saksan rikoslaki)

suostumus2018 -kansalaisaloitteen kotisivut. <https://suostumus2018.fi/>

Vauhkonen, T., Kaakinen, M. & Hoikkala, T. 2021. Seksuaalirikosten tekijät, tekoilanteet ja ennaltaehkäisemisen mahdollisuudet. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:56. Valtioneuvoston kanslia. Helsinki.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163523/VNTEAS_2021_56.pdf?sequence=1&isAllowed=y